

ดีบี บางรัก

ลายลักษณ์หลัง 2470

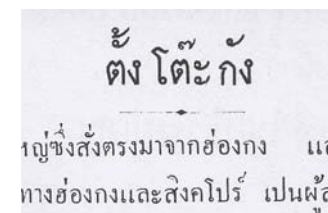
DB BangRak คืองานอนุรักษ์แบบตัวเรียงพิมพ์ตะกั่วคลาสสิก ที่มีชื่อเรียกตามรูปลักษณะของมันว่า 'โป่งบาง'

An innovative lead-type design on an advertisement in the June 1927 issue of the news magazine Ruamkhow did much to attract attention at the time. It was a beautiful 32-point display face which had been newly cast by Mr Zair, a noted typographer of yesteryear whose foundry was situated in the district of Bangrak. A face with a hint of horizontal and vertical contrast in a somewhat narrow letterform resembling the looks of Century, it was the first Thai font to offer a choice of two "tail" strokes. Where a tailed character, such as ช, ษ, ฬ, or ฐ, was placed without an overhead vowel, the long tail could be used; and where a vowel got in the way, the short-tailed version took over. Although a font with a touch of elegance as well as good readability, Mr Zair's innovation, however, did not survive to the age of PostScript type.

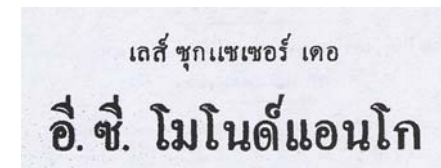
DB BangRak is the author's effort to recast Zair's innovative design using OpenType technology. With BangRak, an auto ligature is made whenever a vowel is placed over a short-tailed character thus offering a clean, neat line of type every time without the need for manual adjustment. This makeover face comes in a complete range of styles: Light, Regular, Medium, Bold and Italic.

The name BangRak is derived from the late Mr Zair's foundry address.

วงการสิ่งพิมพ์ยุคแรกๆ ของสยาม เรียกตัวเรียงตะกั่วที่ใช้เป็นเนื้อเรื่อง (text) ง่ายๆ กันว่า 'ตัวธรรมดา' และเรียกตัวที่ใช้พาดหัว (display) เป็นหัวเรื่องว่า 'ตัวโป่ง' ซึ่งตัวต้องโคกว่าตัวเนื้อธรรมดา (เหมือนหัวแม่โป่งที่โคกว่านิ้วอื่น). ถ้าย้อนกลับไปดูสิ่งพิมพ์ไทยยุคก่อน พ.ศ.2470 ดูจะพบว่าตัวโป่งที่ใช้กันอยู่มีขนาดไม่เกิน 48 พอยท์. ตัวอย่างเช่นงานโฆษณาปี 2468 ที่ตีพิมพ์ใน โฆษณาไทย เล่ม 1 ของเอนก นาวิกมูล จะเห็นตัวโป่งแบบธงสยาม 32 พอยท์ และตัวโป่งที่ดูคล้ายตัว ฝ.ศ. ธรรมดา. ตัวโป่งธงสยามเส้นหนายังคงได้รับความนิยมเรื่อยมาจนสิ้นสุดยุคตัวตะกั่ว แต่ตัวโป่งที่ดูคล้าย ฝ.ศ. นั้นไม่ได้รับความนิยมและถูกแทนที่ด้วย โป่งบาง ซึ่งแม้จะมี ฝ.ศ. เป็นต้นแบบเช่นเดียวกัน แต่ทว่ามีรายละเอียดที่ประณีตงดงามกว่ามาก.

รูปซึ่งสังตรงมาจากฮ่องกง แลทางฮ่องกงและสิงคโปร์ เป็นผู้

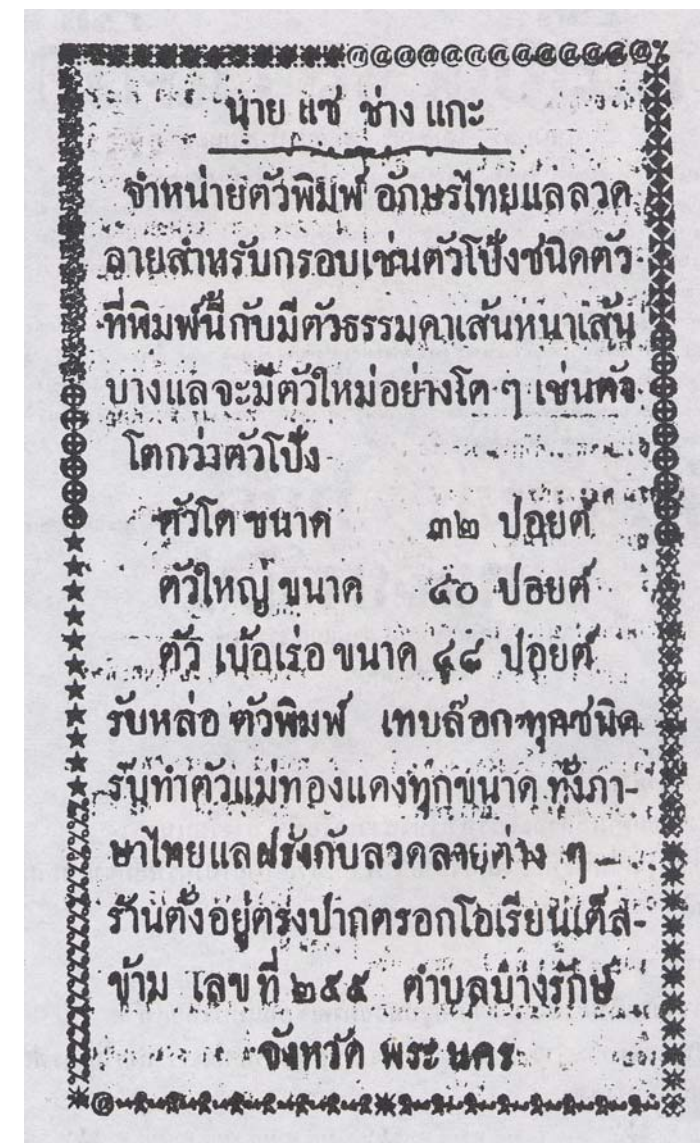
ตัวโป่ง ธงสยาม "ตึง โต๊ะ กัง" และตัวโป่งที่ดูคล้ายตัวฝรั่งเศส "อ.ซี. โมโนต์แอนโก" ใช้ในงานโฆษณาปี 2468 ร่วมกับตัวฝรั่งเศส หรือ ฝ.ศ. (จาก โฆษณาไทย เล่ม 1 โดยเอนก นาวิกมูล)

ตัวพิมพ์แบบ โป่งบาง ขนาด 32 พอยท์

โรงหล่อตัวพิมพ์ ศรีอักษร 346 ถนนพลับพลาไชย
กรุงเทพ ฯ โทร. 216808 คลังแห่งพิมพ์อักษรไทย,

โป่งบาง (ถ่ายเท่าแบบจริง)
จากแบบตัวพิมพ์ของ ศรีอักษร

โฆษณาของนายแช่ ที่ตีพิมพ์ในนิตยสาร รวมข่าว ฉบับวันที่ 6 มิถุนายน 2470. หลักฐานชิ้นสำคัญที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างตัวโป่งบางที่ใช้กับตัวโป่งอื่นๆ (จาก โฆษณาไทยสมัยแรก โดยเอนก นาวิกมูล)

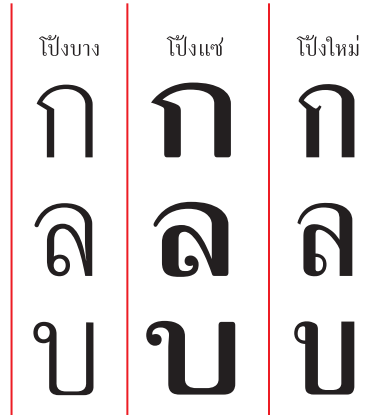
โป่งบาง ปรากฏตัวอย่างเป็นหลักฐานในงานโฆษณา 'นายแช่ ช่างแกะ' ที่ตีพิมพ์ในนิตยสาร รวมข่าว ฉบับวันที่ 6 มิถุนายน 2470. โฆษณาชิ้นนี้ได้เผยให้เห็นตัวพิมพ์ไทย คีรีเพอร์ขนาด 32 พอยท์ เป็นอักษรเส้นบางแบบมีหนักเบา. เส้นแนวตั้งจะหนัก ส่วนเส้นแนวนอนจะเบาคล้ายตัว ฝ.ศ. ค้างกันตรงที่ว่าการเดินเส้นโดยรวมดูอ่อนช้อยกว่า. เทียบเคียงตัวพิมพ์ชุดนี้กับฟอนท์ Century ขณะที่ ฝ.ศ. นั้นเปรียบได้กับฟอนท์ Times. ความหลักฐานในแบบตัวเรียงพิมพ์ของคองเซียม ร้านจำหน่ายตัวเรียงตะกั่วที่เลื่องชื่อต่อมา ก็มีตัวพิมพ์ลักษณะนี้ปรากฏชื่อแบบเต็มยศว่า 'ตัวพิมพ์แบบโป่ง 32 เส้นบาง ขนาด 32 พอยท์' หรือเรียกย่อๆ ว่า 'โป่งบาง' นั่นเอง.

เมื่อดูจากเนื้อความโฆษณาของนายแช่ที่ว่า "จำหน่ายตัวพิมพ์อักษรไทย...เช่นตัวโป่งชนิดตัวที่พิมพ์นี้... และจะมีตัวใหม่อย่างใด ๆ เช่น...ตัวใหญ่ขนาด 40 พอยต์, ตัวเบ้อเรอขนาด 48 พอยต์" แสดงให้เห็นว่าตัวโป่งบางเสร็จสมบูรณ์ก่อน 'ตัวเบ้อเรอ ขนาด 48 พอยต์' ซึ่งน่าจะหมายถึง 'โป่งแช่' ของนายแช่ซึ่งมีปรากฏใ้ช้อยู่ขนาดเดียวคือ 48 พอยท์ นั่นเอง. ถ้าเราลองพยายามเทียบรูปอักษร (glyph) ของโป่งบางกับโป่งแช่ดูอย่างละเอียดจะเห็นได้ว่าตัวพิมพ์ทั้งสองแบบนี้จะเป็นผลงานที่เกิดจากคนคนเดียวกัน. ข้อสังเกตประการแรกคือรูปอักษรที่เป็นแบบฉบับเดียวกัน กล่าวคือ การเดินเส้นปากตัว ก ที่ยื่นแหลมเฉียงขึ้นไปโดยไม่มีรอยหยักเข้า, เส้นหน้าของตัว ล ที่ตั้งตรงแล้วโค้งเฉียงทะแยงลงมาที่เส้นหลัง และกลุ่มอักษร บ, อ, ย ที่มีเส้นล่างตรงเชื่อมเส้นหน้าหลังด้วยมุมโค้งโดยมีรัศมีความโค้งด้านในใหญ่กว่าด้านนอก. ลักษณะที่กล่าวมาล้วนไม่เคยปรากฏในแบบตัวพิมพ์ชุดใดของไทยมาก่อน.

ข้อสังเกตประการที่สอง คือ ตัวโป่งบางและโป่งแช่ถือเป็นแบบตัวพิมพ์คู่แรกของไทยที่ทั้งน้ำหนักเส้นไว้ที่ปลายเส้นหางอักษรหลายแห่ง ขณะที่ตัวพิมพ์ซึ่งเกิดขึ้นก่อนหน้าไม่เคยทำ. เมื่อรวมข้อสังเกตทั้งหมดเข้าด้วยกันทำให้ผมมั่นใจว่า นายแช่น่าจะเป็นคนแกะแบบตัวโป่งบางกับมือ และเลือกใช้ตัวพิมพ์ใหม่ที่ 'ตีไซเนอร์ภูมิใจเสนอ' เป็นตัวเรียงในงานโฆษณาของตัวเอง!

ช ช ช ษ ษ

บริดเลย์ อังสยาม ฝรั่งเศส เป็งบาง เป็งแซ่

สิ่งพิมพ์ในยุคหลัง พ.ศ. 2470 นั้น นอกจากจะมี เป็งบางตัวหนาขนาด 48 ปอยท์เป็นพระเอกแล้ว ยังมีเป็งบางขนาด 32 ปอยท์เป็นนางเอก และ 'เป็งใหม่' ขนาด 40 ปอยท์ (เรียกชื่อตามร้านคงเซียม) เป็นพระรอง. เป็งใหม่เคยถูกระบุอยู่ในโฆษณาของนายแซ่ในบรรทัดก่อนหน้า 'ตัวเบ้อเรื่อ 48 ปอยด์' ว่า 'ตัวใหญ่ขนาด 40 ปอยด์' ซึ่งตัวขนาด 40 ปอยท์ในยุคนั้นก็มิให้เห็นอยู่แบบเดียว. ถ้าพิจารณาตัวอักษร ก, ล และกลุ่ม บ, อ, ย ของตัวเป็งใหม่จะพบว่าคล้ายกับของ เป็งบางและเป็งแซ่มาก. ถ้านายแซ่สามารถสร้างตัวพิมพ์แบบตัวเป็งบางได้ครบถ้วนตามที่ประกาศล่วงหน้าในโฆษณา ก็แสดงว่าเป็งใหม่เป็นผลงานของนายแซ่ด้วยเช่นกัน.

เป็งบาง ถือเป็นตัวดีสเพลย์ไทยเส้นหนักเบาตัวเดียวของยุคตัวกะกั่วที่ให้ความรู้สึกอ่อนโยน. อักษรหลายตัวเช่น ข, จ, ร ฯลฯ ได้รับอิทธิพลมาจากตัวเนื้อ ฝ.ศ. แต่ด้วยขนาดตัวพิมพ์ที่โตกว่าทำให้นายแซ่สามารถใส่รายละเอียดลงไปได้มากกว่า ฝ.ศ. ต้นแบบ. นายแซ่นำ ฝ.ศ. มารีดน้ำหนักให้เส้นแนวตั้งบางลง ทำตัวให้ผอมลง. รีดเส้นถึงตัว บ, ป, ช, ฉ และ ษ, ษ ของตัวเนื้อ ฝ.ศ. ออกแล้วลบมุมจากด้วยเส้นโค้งแทน. สิ่งที่ทำให้เป็งบางต่างไปจาก ฝ.ศ. อย่างเห็นได้ชัดคือปลายหางโค้งที่น้ำหนักของตัวอักษรหลายตัวที่ดูกรูยกรายไฮโซกว่า. โดยเฉพาะอักษร ช, ษ, ศ และ ส ของเป็งบางนั้นพบว่ามียู่ 2 ชุดให้ช่างเรียงตัวกะกั่วเลือกใช้. ชุดหนึ่งจะเป็นแบบหางโค้งยาวสูงขึ้นไปดูอ่อนช้อยและเห็นได้เด่นชัดว่าแตกต่างจากตัว ข, ข, ค, ล ที่ไม่มีหาง (แม้ว่างานพิมพ์ยุคเก่าจะหยาบจนหางอักษรขาดไปบ้าง!) ส่วนอีกชุดจะเป็นแบบหางสั้นไว้สำหรับเรียงสระ วรรณยุกต์ซ้อนขึ้นไป. *หางแบบเพื่อเลือกนี้ถือเป็นบรรทัดฐานขั้นสูงของตัวพิมพ์ไทยที่นายแซ่ได้สร้างไว้เป็นคนแรก.* ตัวกะกั่วที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้าเป็งบางทั้งหมดนั้น อักษร ช, ษ, ศ และ ส ล้วนถูกจัดระเบียบให้ทางหดตัว เพื่อเปิดพื้นที่ว่างให้ใช้ชุดอักษรบน (พวกสระบน,

วรรณยุกต์, การ์นด์) ร่วมกับพยัญชนะที่ไม่มีหางขึ้นบนได้ จึงช่วยประหยัดปริมาณชุดตัวเรียงกะกั่วและประหยัดเวลาในการเลือกหยิบตัวเรียงตามระบบอุตสาหกรรม. ส่วนเป็งบางซึ่งเกิดมาเป็นตัวดีสเพลย์ขนาด 32 ปอยท์ ย่อมไม่มีเนื้อความให้เรียงมากเหมือนตัวเนื้อบริดเลย์หรือ ฝ.ศ. จึงสมเหตุผลที่นายแซ่จะแหวกกฎด้วยการเพิ่มตัวหางยาวพิเศษเข้าไปเพื่อเพิ่มสุนทรีย์ให้อ่าน. แลกกับการที่ต้องเพิ่มงานให้ช่างเรียงเล็กน้อยนับได้ว่าคุ้ม.

แต่เป็นเรื่องน่าเสียดายที่เมื่อยุคตัวเรียงพิมพ์ด้วยแสงของไทยมาถึงกลับไม่มีใครอนุรักษ์เป็งบางเป็นคอมพิวเตอร์ฟอนต์ หรือแม้แต่เป็นฟอนต์ PostScript ในยุคต่อมาก็ตาม. เป็งบางและเพื่อนๆ ของมันถูกปล่อยทิ้งเป็นเศษกระดาษตามโรงพิมพ์เก่าๆ รอวันถูกหลอมรีไซเคิลโดยผู้คนที่ไม่รู้คุณค่า. จนวันหนึ่งตัวกะกั่วไทยมากมายได้ถูกขายไปในราคาถูกๆ ให้พ่อค้านำไปหลอมเป็นองค์จุฑาคาม!

อันที่จริงการสร้างตัวพิมพ์ไทยให้มีทางเลือกอย่างเป็งบางนั้นเป็นไปได้ไม่ได้เลยสำหรับตัวพิมพ์คอมพิวเตอร์ และฟอนต์ดิจิทัลยุคแรกที่ยังเป็น PostScript เพราะต่างล้วนมีข้อจำกัดให้ต้องมีเส้นข้างหางสั้นอย่างละตัวในแบบตัวพิมพ์แต่ละชุด. แต่ด้วยเทคโนโลยีของฟอนต์ OpenType ปัจจุบันที่สร้างด้วย FontLab นั้นสามารถทะลวงข้อจำกัดเรื่องหางไปแล้ว. ด้วยสมรรถนะ (feature) พิเศษที่เรียกว่า ligature (จำง่ายว่า ลิเก-เจอ) สามารถเขียนโปรแกรมจับคู่ชุดอักษรบนได้ว่า จะเลือกเล่นลิเกกับเสือหรือข้างคัวไหน. พุดง่าย ๆ คือถ้าเราพิมพ์ ส จะได้ ส หางยาวสูงขึ้นไปเป็นตัวปรกติ ต่อเมื่อพิมพ์สระเพิ่มเข้าไป จะมีคำสั่งกำกับไว้ว่า ถ้าสระอี เจอ ส เสือ จะเลือกเล่นลิเกกับคัวหางสั้นเป็น สี่ (จะได้ไม่คับคึกกับคัวหางยาวเหมือนละครน้ำเน่าไทย!)

บช จจร บช จจร บ

ฝรั่งเศส

เป็งบาง

DB BangRak Light บ ฐานกลมกว่า บ ของเป็งบาง

กขขคคขงจจจชชฌญฎฐฏทฒฒคตถทชนบปฝฝฟฟภมยรลวศษสหพอฮ

DB BangRak (Light, Regular, Medium, Bold)

ตัวเป็งบาง ในสมุดภาพนางงาม งดงามด้วยคู่อักษรหางสั้นยาวหลายตัว (ภาพจากหนังสือ A Century of Thai Graphic Design โดย เอนก นาวิกมูล)

DB เริ่มทำฟอนต์ PostScript ใช้งาน (ฟอนท์ส่วนใหญ่อยู่ใน DB#1) ตั้งแต่ตอนที่ใช้ชื่อบริษัทว่า Dear Book ที่ตั้งขณะนั้นอยู่ถนนสุรวงศ์ เขตบางรัก. ข้างข้างเอียงจริงๆ ที่ไปเข้ากับคาบิลที่อยู่ร้านนายแซ่ที่พิมพ์พระบุไว้ตอนท้ายโฆษณา. พุดแบบสำนวนบุลิ้มก็ดังบอกกว่า เป็นเพราะฟาลิซิติไว้แล้วให้ เล่า ชั่ง อูย (ชื่อจีนเต็มยศของผมที่พ่อตั้งให้) เป็นผู้สืบทอดเพลงกระบี่ของท่านแซ่! ดังนั้น เป็งบางในภาคสองที่เป็น OpenType จึงให้ชื่อเป็นอื่นใดไม่ได้คือ 'ดีบี บางรัก' เท่านั้น. เพราะชื่อนั้นนอกจากจะบันทึกประวัติศาสตร์สถานที่ทำงานทั้งของนายแซ่ผู้สร้างและของ DB แก่ผู้สานต่อแล้ว ยังคงคำว่าบ่างไว้ให้โยงถึงชื่อเป็งบางเดิมที่มีอยู่น้ำหนักเดียว.

ผมพยายามรักษาสำนะียงระรื่นหูของเป็งบ่างไว้ใน DB BangRak ให้ได้มากที่สุด. ส่วนใหญ่มั่นจะแสดงออกที่ปลายหาง แม้แต่ปลายหางที่อยู่ในแนวตั้ง เช่น ป, ฤ ฯลฯ จะมีการสลับปลายหางที่ตั้งขึ้นและตั้งลงในทิศทางที่สลับกัน, แม้จะเพียงเล็กน้อยแต่ก็เพียงพอให้หวนระลิกถึงตัวอักษรเขียนลากหางอย่างไทยโบราณ. หากพิจารณาเฉพาะเส้นที่ฐานของชุดเป็งบ่าง ยังพบว่ากลุ่มอักษร บ (บ, ป, ษ) รวมทั้ง อ, ย มีฐานที่ค่อนข้างแบนไม่อ่อนหวานเหมือน อ, ย ของตัวพื้น ฝ.ศ. ต้นตำรับ จึงปรับเพิ่มความโค้งมนให้ระรื่นตามมากขึ้น. ระยะช่องไฟทั้งแนวระดับ (ระหว่างตัวอักษรที่ตั้งอยู่บนเส้นฐาน) และแนวตั้ง (ระหว่างชุดอักษรบนกับตัว

สูง สั้น

ส หางสูงยาว เมื่อไม่มีอักษรบนกำกับ

ส หางสั้น กระชับพื้นที่สำหรับวางอักษรบน

พยัญชนะ) จึงใจให้ดูไปร้องเข้าไปเพื่อใช้เป็นตัวเนื้อเรื่องได้. จากนั้นจึงค่อยเพิ่มน้ำหนักขึ้นไปจากคัวบางเป็นคัวปรกติ, คัวกลาง และคัวหนา รวมทั้งชุดตัวเอนจนได้ครบครันคัวเนื้อที่สมบูรณ์. ถึงตรงนี้ก็ยังไม่เห็นได้ชัดว่าชื่อเป็งบางเดิมที่มีความหมายแคบเพียง 'ตัวดีสเพลย์เส้นบาง' นั้นไม่เหมาะแล้วที่จะนำมาใช้กับฟอนท์หลายน้ำหนักที่สามารถใช้เป็นคัวเนื้อได้.

ชุดตัวพิมพ์อักษรโรมันใน DB BangRak ได้ปรับปรุงจากฟอนต์ Century ทั้งสัดส่วนความกว้าง และน้ำหนักเส้นจนกลมกลืนกับชุดอักษรไทยทั้ง 4 น้ำหนัก. ชุดตัวเอนเดิมของ Century ที่ตัวพิมพ์เล็กและตัวเลขของมันดูอ่อนหวานเกินหน้าเกินตาตัวไทยเอนนั้นได้ถูกปรับแต่งรูปอักษรให้ทะมัดทะแมงขึ้น รวมทั้งลวดคำที่เอนจากเส้นโค้งลง.

สมัยผมยังเล็ก พ่อเคยพาผมเข้าสนามศุภชลาศัยไปดูบอลคู่ระหว่างจีนใต้กับไทย. ไม่แปลกที่เราเชียร์คนละฝ่ายอย่างสุดเหวี่ยง ไม่ขัดแย้ง เพราะเราต่างเข้าใจดีว่าคนหนึ่งอพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ อีกคนเกิดเมืองไทยจะให้ใครรักชาติภาษาอื่นมากกว่าแผ่นดินเกิดเป็นไปได้ยาก. ผมรักตัวพิมพ์เป็งบ่างในฐานะสิ่งประดิษฐ์ของชาติที่สะท้อนวัฒนธรรมอันดีงาม และมีความสุขมากถ้าลายลักษณ์หลัง พ.ศ. 2470 จะถูกนำกลับมาใช้ใหม่เพื่อสื่อให้คนไทยพูดจาภาษาดอกไม้กันให้มากขึ้น รับฟังกันให้มากขึ้น มีน้ำใจต่อกันให้มากขึ้น...

คนไทยส่วนใหญ่จะได้กลับมารักกันอีกครั้ง ให้ผมชื่อบ่าง.

id

แบบคัวเนื้อที่ใช้ในบทความนี้ : 14.5-Point DB BangRak, Leading 15.5 points.